

גליון נושא: 'טבילה במקווה'

בס"ד, יום ג' לפרשת שלח, ט"ו סיון תשע"ו.
דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות מסכת פסחים דף יז:
לעורר לב המעיין בלבד, ואין לסמוך על הדברים 'הלכה למעשה'.
נודב להצלחת התורם ובני ביתו ברוחניות ובגשמיות.

גר צדק רק לפי שיטת ר' חיים נאה

שאלה: מעשה שהיה, באברך תושב ארץ ישראל שנוסע בקביעות לארצות העמים, לחזק בתפוצות, ולדאוג שם להרבצת תורה, כאשר ביקר באיזה עיירה נידחת, נכנס לבדוק את כשרות המקוה, והוא רואה שיש מקוה מהודר המיועד גם לטבילה דאורייתא וטבילת גרים, והמקוה בנוי בשיטת 'בור על גבי בור' - שהאוצר בנוי מתחת למקוה, ונחרד לראות שכאשר החליפו את המשאבה של בור הטבילה למשאבה חדשה משוכללת, תקעו את המשאבה עמוק מדי, וכל פעם שמפעילים את המשאבה מתרוקן כל המים, כולל האוצר שמתחת למקוה שטובלים בו.

אכן, כאשר האברך נכנס לתוך האוצר הוא בדק ומצא שהמשאבה לא מגיע ממש עד קרקע האוצר, ונמצא שנשאר קצת מים כאשר הוא מדד לפי ס"מ מדויק הוא נוכח לראות שלפי השיעור של ר' חיים נאה נשאר באוצר שיעור מקוה של ארבעים סאה, ואילו לדעת החזו"א אין כאן שיעור מקוה, נמצא שכל אותם גרים שטבלו שם, הם יהודים כשרים רק לפי שיטת ר' חיים נאה, ולא לפי שיטת החזו"א.

1. צדדי הנדון

קעת יש לדון, האם אותם גרים צריכים להחמיר את חומרות החזו"א בדיני שיעורים, שלכאורה זה כמו שני חומרות סותרות שמבואר בגמ' דזה כמו כסיל. עוד יש לדון האם אותם גרים צריכים גירות חדשה לחומרא לפי שיטת החזו"א (ר.ל.).

דעת הג"ר **בונים שריבר** שליט"א שיש לדמות זה לדברי הרמב"ם לענין טומטום ספק זכר ספק נקיבה, שצריך להחמיר גם החומרות של זכר וגם של נקיבה מגיל 12, ושואל הכס"מ איך יתכן שמגיל 12 יהא לו החומרות של זכר, ויש שהגיהו שם, אכן לכאורה כתוב כאן שצריך להחמיר את החומרות לכל הצדדים (ר.ל.).

[לכאורה היה צריך לדון האם לפי החזו"א צריך בכלל לנהוג כישראל (מ.י.) ולפי צד זה יצטרך לחלל שבת בדבר שאסור לפי החזו"א, כי הרי גוי ששבת חייב מיתה. אכן באמת זה אינו מכיון ששני המחלוקות לא קשורים זה לזה ולכן אינו סתירה כלל. אמנם בתשובת הגרע"א תשובה מ' מצאנו כמה פעמים בתשובה דלא תפסינן ב' חומרות אהדדי כאשר אותו אחד שמחמיר בדבר אחד מיקל בדבר אחר].

2. תשובת הגר"י זילברשטיין

וכתב הגר"י **זילברשטיין** שליט"א בתשובה על שאלה זו: התשובה מתחייסת בתחילתה אם יהודי זה הוא ספק יהודי, או שהוא יהודי ודאי, ולבסוף מבואר שהוא יהודי כשר, כי גם לשיטת החזו"א המקוה כשר.

לכאורה היה מקום לדון שהוא ספק יהודי, וכמו שכתב **במשנה ברורה** (סימן תפו סק"א) שיש אחרונים [צל"ח חת"ס] שהוכיחו דביצים המצויים בזמנינו נתקטנו הרבה עד למחצה מכפי שהיו בימים הקדמונים שבהם שיערו חכמים, ויש לחלק בזה לענין שיעורין בין דבר שחיובו מן התורה לדבר שחיובו מדרבנן, וכל דבר שחיובו מן התורה יש להחמיר כפי השיעור הגדול.

אך נראה שגר זה הוא יהודי כשר לכל הדעות ואין עליו פקפוק, אך תחילה יש לדון אם נדוננו הוא ספק דאורייתא, או ספק דרבנן:

פנינים

מעלת הטבילה בערב שבת קודש

רוח קדושה: איתא בזוה"ק (פרשת ויקהל דף ר"ד) כד עיל שבתא אצטריכו אינון עמא קדישא לאסחאה גרמייהו משמושא דחול, מאי טעמא בגין דבחול רוחא אחרא אזלא ושטיא ושרא על עמא, וכד בעי בר נש לנפקא מן ההוא רוחא, ולאעלא ברוחא אחרא קדישא עילא, בעי לאסחאה גרמיה למשריה עלה ההוא רוחא עילאה קדישא.

[יתכן שכונת הזוהר הנ"ל הוא לרחיצה ולא לטבילה. מאידך יתכן שהכונה טבילה כי הרי בתורה כתוב (ויקרא טו ה') ורחץ בשרו במים, ומתרגמינן ואסחאה, ושפיר הזוהר נוקט את לשון התורה. והנה בזוה"ק (שמות דף קלו עמוד ב') כתוב שר' המנונא היה עולה מן הנהר בערב שבת, ומשמע קצת דהוי טבילה דהרי בשביל רחיצה צריך חמין, וכן פירש כוונת הזוהר בספר חמדת ימים (י.מ.ג.). אכן יתכן לדחות שרחץ בצונן לכבוד שבת כיון שלא היה לו חמין (מ.ט.).].

הכנה לשבת: כתב בספר פלא יועץ (ערך טהרה) ואם לעולם הטהרה במקוה הוא טובה, על אחת כמה וכמה בערבי שבתות וערבי ימים טובים וערב ראש חודש, שצריך לעשות הכנה, ולהיות כלי מוכן לקבל הארה ותוספת קדושה היורדת למטה בימים אלו, ומזיו שפעתם יומשך קדושה על נפשו רוחו ונשמתו וישאר הארתם לכל הימים.

נשמה יתירה: כתב בספר זכרו תורת משה לבעל החיי אדם (סימן א' סעיף ב'), שיכול אדם להתבונן ולנסות, כי כאשר יכוין בדעתו ויהיה יראת ה' בלבו, ויהיו מעשיו רצויים, אז בודאי לאחר שיטבול בערב שבת לקבל קדושת שבת, יבין בעתו שניתוסף לו נשמה יתירה, וזה בדוק ומנוסה מכמה אנשים כמה פעמים בלא שום ספק, אבל כשאין נשמתו טהורה, אז לא ירגיש בקדושת השבת.

לקנות קדושה: כתב בספר ראשית חכמה והעיקר שצריך האדם לעשות ביום השישי בגופו, לקנות קדושת השבת ונשמה יתירה, היא טבילה בארבעים סאה, כדי לפשוט לבוש רוח חול, וללבוש רוח קדושת שבת. תפילתו תתקבל: כתב בספר הקנה הטובל עצמו ערב שבת, הקב"ה מקבל תפלתו וקושר בו אהבתו (י.ש.ק.).

נר"ן: יעוין בספר פרי עץ חיים (שער השבת פ"ד) בשם האר"י, כי הזוכה בנפש יתירה בשבת וכו' ואז אין הארת נפש יתירה מכסה אותו עד שיעשה טבילה. ועי' חסד לאלפים (סי' ר"ס א') באריכות בזכיית תוספת נפש רוח נשמה על ידי טבילה בערב שבת. (המובאות מתוך קונטרס 'עניני טבילת המקוה וטהרתה').

אינו חיוב: למרות האמור, עדיין יש להבחין, שטבילה במקוה בערב שבת אינו חיוב, שהרי לא הוזכר בגמ' ובפוסקים חיוב כזה. וכל המקורות שהובאו, רק התייחסו לכך שטבילה בערב שבת ענין גדול יש בזה, שבכך מקבלים תוספת קדושה ונשמה יתירה, אך לא הזכירו שיש חיוב מצד ההכנה לשבת.

ואדרבא מפורש בגמ' (שבת דף כה:): כך היה מנהגו של ר' יהודה בר אלעאי ערב שבת מביאים לו עריבה מלאה חמין ורוחץ פניו ידיו ורגליו ומתעטף ויושב בסדינין המצוייצין ודומה למלאך ד' צבקות. ולא הוזכר שטבול במקוה (מ.ז.). ורק ביו"ט מצינו בגמ' (ר"ה דף טז:): שחייב אדם לטהר עצמו ברגל, אך לא בשבת (ב.א.ל.ר.). ובהלכות ר"ה מצינו ברמ"א (סימן תקפא סעיף ד') בשם הכלבו, יש נוהגין לטבול בערב ר"ה משום קרי. וכן בהלכות יוה"כ מבואר בשו"ע (סימן תר"ו סעיף ד') שצריך לטבול משום קרי, והוסיף המשנ"ב (ס"ק יא) שיש עוד טעם בטבילה זו משום תשובה, ומזה שבערב שבת לא הוזכר חיוב זה מוכח שאין זה בגדרי הדין של כבוד שבת. ובספר סדר היום הביא את הגמ' של ר' יהודה בר אלעאי והסיק שעדיף לטבול בנהר לכבוד שבת (מ.ז.).

ובמשנ"ב בהלכות שבת לא הוזכר חיוב טבילה במקוה בערב שבת, והזכיר רק שצריך לרחוץ פניו ידיו ורגליו. אכן במשנ"ב בהלכות תשעה באב (סימן תקנא ס"ק צה) כלפי טבילה בערב שבת חזון, כתב שאם רגיל כל השנה לטבול בערב שבת מותר גם בערב שבת חזון, אך אם מבטלה לפעמים מפני טרדת עסקיו אסור. ועיין שו"ת שבט הלוי (ח"י סימן פ"א ס"ק ו') שהמדקדקים מקפידים שלא לטבול בחמין בערב שבת חזון, והעולם מזלזלין בזה. ❖

מנהג ישראל תורה

טבילה בנהר קפוא

בספר 'הרב הדומה למלאך' (עמוד 229) על הגר"ב ליבוביץ זצ"ל בעל ה'ברכת שמואל' מסופר: אחר פטירת הג"ד מאיר שפירא מלובלין זצ"ל, שלח ה'אמרי אמת' קבוצה שלימה מתלמידי הישיבה לקמניץ. תקופה קצרה אחרי שהגיעו שמע הגר"ב, שישנם בחורים שהולכים לטבול בנהר, וכאשר קופא הנהר בעקבות הכפור שוברים חלקם את הקרח בכדי לטבול. הגר"ב שכידוע היה חרד לבריאות תלמידיו נבהל וחשש לבריאותם.

יום אחד אחרי השיעור קרא להם ואמר ששמע שיש שטובלים בנהר הקפוא, וזה סכנת נפשות מכיוון שעלולים להצטנן, כולם שתקו אמנם אחד מהבחורים אמר שיש קבלה מהבעש"ט, שמי שטובל קודם התפילה עכ"פ טבילה אחת לא ינזק, אמר להם הגר"ב שאם קבלו כן מרבותיהם, ויש להם אמונת חכמים אינו אומר להם כלום (מפי רבי שמואל אורנשטיין).

ועיין ב'ארחות רבינו' בשם הסטייפלער שכתב כעין זה, שמי שטובל טבילה אחת לשם שמים, מובטח לו שלא ינזק מאותה טבילה.

תוספת קדושה: מסופר שהסטייפלער הלך לטבול בראש השנה קודם התקיעות, תמה החזו"א ואמר - לא שמענו שתפילת שחרית מטמא. ענה הסטייפלער, הרי כתוב שהכהן גדול טבל ביוה"כ כמה פעמים לפני כל עבודה, אף שלא נטמא בינתים, רואים ששיך תוספת קדושה גם באדם שכבר טבל (י.ז.ו.). ועיין בארחות רבינו (כרך א' עמוד קנ"ב וח"ב עמוד קפ"א) שמוזכר המנהג לטבול קודם התקיעות, אך לא מוזכר שהסטייפלער נהג כך.

מנהג זה של הסטייפלער, מוזכר במטה אפרים (תקפ"ה ס"א) יש מאנשי מעשה שהתוקע והמקרא והש"ץ טובלים קודם התקיעות. מאידך יש נוהגין עפ"י המשנ"ב (ביאור הלכה סוף סימן שכ"ו סעיף ח' סוף ד"ה אדם ועיי"ש במשנ"ב ס"ק כ"ד) שלא לטבול אף בצונן בשבת ויו"ט לתוספת טהרה בלבד רק במקום צורך. ❖

א. שיעור המקוה - אמרו חז"ל (עירובין דף ד' ע"ב) "ורחץ במים את כל בשרו" (ויקרא טו טז) מים שכל גופו עולה בהן, וכמה הן אמה על אמה ברום שלש אמות, ושיערו חכמים מי מקוה ארבעים סאה. יש כאן שלשה שיעורים, א. מים שכל גופו עולה בהן, ויש אנשים קטנים, שאצלם השיעור פחות מג' אמות, ב. אמה על אמה בגובה שלש אמות, ג. ארבעים סאה, ויש לדון איזה שיעור היא העיקר.

בלבוש (יו"ד סימן רא ס"א) **ובב"ח** (יו"ד סימן רכ) כתבו, שעיקר השיעור מן התורה, הוא שכל כולו עולה בה בבת אחת, ולכן כלי קטן שיעורו שהכלי יכנס למים, ורק מדרבנן צריך ארבעים סאה. **ובשו"ת הריב"ש** (סימן רצד) משמע שעיקר השיעור הוא אמה על אמה בגובה שלש אמות, ורק חכמים שיערו שזה ארבעים סאה, ולכן אם יתקטנו הסאין, צריכים להוסיף סאין, עד שיגיעו לשיעור ג' אמות. [ויעוין בזה בספר **גלות עליות** (פ"א מ"ז סק"א) מה שכתב בזה].

אמנם **ברש"י** (פסחים דף יז ע"ב ד"ה בקרקע) כתב, שארבעים סאה הוא מדאורייתא, ויעוין **בפמ"ג** (או"ח סימן קנט משבצ"ז ס"ק יח) ראיות מפורשות שארבעים סאה הוא מן התורה, גם **בחזו"א** (יו"ד סימן קלו סק"ב, וסימן קמא סק"ה) כתב שהוא דבר פשוט, ואין לעשות אפילו סניף להקל על פי דבר הלבוש והב"ח, שדין ארבעים סאה הוא מדרבנן.

ב. מים שאובין - נחלקו הראשונים אם דין של מי גשמים הוא מן התורה, או שמן התורה די בארבעים סאה מים שאובין, ומצאנו בזה ארבע שיטות.

1. שיטת **ר"י** (פסחים דף יז ע"ב ד"ה אלא) שפסול ארבעים סאה מים שאובין הוא דרבנן, ומדאורייתא גם מים שאובין כשרים. אך דווקא כשהמים נמצאים בקרקע, אבל מים בכלי פסולים מדאורייתא. וכתב **בבית יוסף** (יו"ד סימן רא אות ג ד"ה ומ"ש וגם) שכן גם דעת **הרמב"ם**.

2. דעת **הרשב"ם** (ב"ב דף סו ע"א ד"ה לעולם) ור"ת (תוס' שם ד"ה מכלל) שמקוה שכולו שאוב, פסול מדאורייתא. רק שחלוקים בדינם - לדעת **ר"ת** ג' לוגין בתחילה פסול מדאורייתא. ונחלקו הראשונים

הערות מבני החבורה

תוספת קדושה על ידי מקוה

השגות נפלאות: כתב בספר **יסוד ושורש העבודה** (שער ח' העליון פרק א') שצריך לטבול את עצמו בערב שבת קודש שלא יכנס בקודש וטומאתו עליו טומאת הגוף ח"ו, ואפילו אדם שעומד בחזקת טהרה מצוה גדולה לטבול בעש"ק, כי הטבילה בעש"ק מועיל לקבל מנשמה יתירה בשבת, ובלתי טהרת המקוה בוודאי לא ישיגנה. ועיין **בזוהר הק'** (פרשת ויקהל דף רד עמוד א').

בשמים בהבדלה: השואל הקשה **להגרי"ח זונפלד זצ"ל** (שו"ת שלמת חיים או"ח סימן רסז) שלפי דברי היסוד ושורש העבודה, דמי שלא טבל בערב שבת אינו זוכה לנשמה יתירה, הנה בבשמים בהבדלה כתבו הטעם משום דאז נסתלק הנשמה יתירה, ולא מצינו דמי שלא טבל לא יברך על הבשמים בהבדלה. והשיב לו הגרי"ח כנראה שאינו זוכה לזה בע"ש, אבל בשבת עצמו עם כללות ישראל שנכללו גם על הקטנים, חלה הנשמה יתירה על כולם, ועכ"פ מי שאפשר לו לטבול זוכה בזה ביותר. ועוד שיש בזה לא פלוג, ואפילו אדם שחילל את כל השבת, חייב להבדיל עם בשמים.

ויש להוסיף שביסוד ושורש העבודה (שער העליון) מבואר שיש כמה דרגות בנשמה יתירה זה על גבי זה, שמקבלים אותו כל פעם בדרגה אחרת: בואי בשלום, ברכו בערבית, טבילה בשבת בבוקר, נשמת, ברכו בשחרית, קדושה, בתיבות איה מקום כבודו וכו'. ❖

בדבריו עד מתי חשיב בתחילה. י"א כל זמן שאין רביעית מים כשרים. ודעת ההגהות **אשר"י** כל זמן שאין כ"א סאה. והרא"ש כתב דלפי"ז כולו או רובו שאוב פסול מדאורייתא, אבל אחרי שיש רוב כשר מן התורה. אולם דעת **הרשב"ם** דאפילו אחרי שיש רוב מים גשמים פסול מן התורה, עד שיהא מ' סאה מי גשמים.

3. דעת **הראב"ד** שתלוי בצורת השאיבה, שאיבה בכתף, פסולה מדאורייתא, אבל מים שהגיעו לבור על ידי צנור שאין בו תפיסת ידי אדם שמאליהם נתמלאו כשרים מן התורה.

4. דעת **הר"ש** (מקואות פ"ב מ"ג) שאם שאב בכלים המקבלים טומאה, פסולה מדאורייתא, אבל אם שאבו ע"י כלי גללים וכלי אדמה שאינם מקבלים טומאה, אינו פסול מדאורייתא אלא מדרבנן.

לאור זאת נחלקו הראשונים אם מקוה שיש בו ארבעים סאה שאובין הוא פסול לטבילה מדאורייתא או רק מדרבנן, אבל לכל השיטות, אם רוב המקוה דהיינו כ"א סאה הם מי גשמים, והוסיפו עליהם עוד י"ט סאה מים שאובין, המקוה כשרה מדאורייתא, וכמו שכתב **הרמ"א** (יו"ד סימן רא ס"ג) וז"ל: "אם כל המקוה הוא שאובין פסול מן התורה, וספיקא לחומרא, אבל אם רוב המקוה כשר, והמיעוט הוא שאובין, אינו אלא מדרבנן וספיקא לקולא". הרי שבעניננו מן התורה המקוה כשר, והספק הוא דרבנן, ובדרבנן אפשר לסמוך על שיעור הגרא"ח נאה לקולא.

ג. עיקר המנהג היה כשיטת **הגרא"ח נאה** - אף שיש מחלוקת גדולה בפוסקי זמננו לגבי השיעורים, והצל"ח חידש שנתקטנו השיעורים, וכן נקט **החזו"א**, עד ימות הצל"ח היה השיעור העיקרי כשיעור הקטן, וכן היה המנהג המקובל, גם מרן **הגרי"ש אלישיב זצ"ל** כתב (קובץ תשובות ח"ב סימן ל) שהשיעור המקובל ושכך נהגו ונוהגים, הוא השיעור של **הגרא"ח נאה**, ואם נאמר שהוא ספק יהודי, נמצא שאנו מוציאים לעז על הראשונים.

3. סוף דבר

אמנם כל זה לא היה אלא לרווחא דמילתא, אבל נראה שגר זה הוא יהודי כשר לכל הדעות, ללא ספיקות, כי בכל המקוואות ממשיכים את מים השאובים למקוה על הקרקע, וכתב **בשו"ע** (יו"ד סימן רא סמ"ד) שמים שאובים פוסלים את המקוה רק כשנשפכו מכלי, אבל אם נמשכו המים על הקרקע אינם פוסלים את המקוה עד שיהיו מחצה על מחצה. כיצד, מקוה שיש בו עשרים סאה ומשהו מים כשרים, והיה ממלא ושואב חוץ למקוה והמים נמשכים ויורדים למקוה, בין שהיו נמשכים על גבי

קרקע או בתוך הסילון וכיוצא בו מדברים שאינם פוסלים את המקוה, הרי הוא כשר ואפילו השלימו לאלף סאין, שהשאובה שהמשיכוה, כשרה אם היה שם רוב מ' סאה מן הכשר.
לסיכום: הגר כשר וישר לכל הדעות, וכל מה שעשה ויעשה הכל נעשה כדת וכדין – עד כאן תשובת הגר"י זילברשטיין שליט"א.

העירו על דברים אלו, שהרי הגר"ח נאה בעצמו כתב בטבלה שעשה על שיעורי תורה (בספרו שיעור מקוה עמוד קסא, ו' בשיעורי ציון' עמוד עג, וכן מובא בספר זמני ההלכה למעשה) שיש להחמיר במקוואות כשיטת החזו"א (מ.ט.). אכן באמת יש לבדוק היטב את נימוקו כי בספר שיעור מקוה מנמק את החומרא לנהוג כשיטת החזו"א, משום שזה איסור כרת וטהרת משפחת ישראל. אך בשיעורי ציון סייג את דבריו, שכתב רק שנהגו להחמיר, ואין לבטל את המנהג להחמיר, אבל חלילה מלהוצא לעז על המקוה בשיעור הקטן. ברור אם כן שדעת הגר"ח נאה שמצד הדין מותר במקוה לעשות את השיעור הקטן, ואין חיוב להחמיר כשיטת החזו"א, רק שיש בזה מעלה מצד קדושת וטהרת ישראל.

ומצד הדין לכאורה בטבילת עזרא אפשר לסמוך להקל כשיעור הגר"ח נאה בלבד. אולם אמר הג"ר דוב דייטש שליט"א בשיעורו, שבבנית מקוה צריך להחמיר ככל הדעות האפשריות, כמבואר בתשב"ץ שבמקוה יש להחמיר לצאת ידי כל השיטות גם אלו שלא נפסקו להלכה, ואולי לכן הגר"ח נאה החמיר במקוה כמו החזו"א למרות שבכל מקום לא החמיר כדעתו (ח.ר.). ❖

'צומק הפסע'

פתרונות, הצרות, והארות. נ"ד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823